

חברי המערכת: הרב אריאל סגרון והרב אליהו סעדון

גליון מס' 56 | נמסר ח' סיון תש"פ

השיעור השבועי של מו"ר הגאון הגדול רבי דוד יוסף שליט"א מתקיים בימי ראשון בבהמ"ד יחווה דעת רח' אגסי 1 י-ם בשעה 20:15

פרשת בהעלותך

דיני סעודה שלישית

נושאי השיעור: יסוד חיוב סעודה שלישית | חיוב נשים בסעודה שלישית | חשיבות סעודה שלישית | עיקר זמן קריאת שמו"ת | אם יכול לעשות שתי סעודות בליל שבת או שלוש סעודות ביום | לסעוד סעודה שלישית לפני חצות | סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת | התחיל סעודה שלישית לפני הזמן ונמשכה סעודתו | לסעוד סעודה שלישית קודם שהתפלל תפילת מנחה.

א. הנדיב אדמונדו צפדייה ז"ל

השבוע חל יום פטירתו של הנדיב היקר אדמונדו צפדייה ז"ל, שזכותו רבה מאוד בבניין הבית הגדול הזה - בית המדרש 'יחווה דעת'. וכאשר בזמנו, בתחילת הדרך, באתי ובקשתי ממנו שיקח על עצמו את העול הגדול של הקמת הבנין הגדול הזה שנאמד במיליונים, הוא מיד נרתם והביע את נכונותו לתרום סכום גדול, וכשלאחר מכן ראיתי שאין הקומץ משביע את הארי וצריך עוד כדי לסיים את הבנין, פניתי אליו שוב למרות אי הנעימות הגדולה שהיתה כרוכה לי בכך, אולם הסברתי לו שאין ברירה וצריך עוד, והוא מצידו לא נצרך לשכנוע כלל, ומיד נתן והשלים את החסר, ולא פסק מלתת לכל אורך הדרך. וכל בקשה שהיה בה כדי אחזקת תורה ותלמידי חכמים היה הוא נותן ותומך ביד רחבה, הוא היה אוהב לומדי תורה, ומפעם לפעם היה מתקשר אלי ושואל על ישיבות שונות ומקומות תורה שביקשו ממנו תרומה, והיה תורם להם ביד רחבה.

והנה השנה אמר לי בנו שיחי' שמתגורר כיום בפנמה, ששם עדיין אין אפשרות להתאסף בבתי כנסיות לצורך אמירת קדיש מחמת מגיפת ה'קורונה', לכן קבלתי על עצמי שאומר אני קדיש לעילוי נשמתו, ויהי רצון שתהא נשמתו צרורה בצרור החיים אמן.

ב. מקור חיוב אכילת שלוש סעודות בשבת

תקנו חכמים לסעוד בשבת שלוש סעודות. אחת בלילה ושתיים ביום. והנה בכל יום המנהג הוא לאכול שתי סעודות אחת בבוקר ואחת בערב, וכך הוא

המנהג כיום אצל רוב בני אדם, וזהו גם כן הנכון על פי כללי הרפואה. ובשבת חכמים הוסיפו סעודה נוספת והיא סעודה שלישית. ולמדו זאת מפרשת ירידת המן (שמות טו, כה): 'ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה', משילוש התיבה "היום" למדו חכמים (שנת ק"ז) שבשבת צריך לסעוד שלוש סעודות. ויש ראשונים שסוברים שהוא דרשה גמורה מהתורה, והיינו שיש חיוב מדאורייתא לסעוד שלוש סעודות בשבת. אולם יש סוברים שהוא חיוב מדרבנן גרידא.

ג. חיוב הנשים בסעודות השבת

אולם זה ודאי שלכולי עלמא חיוב אכילת שלוש סעודות בשבת הוא גם על הנשים. והטעם, שלהסוברים שסעודות שבת הוא חיוב מדאורייתא, למרות שהוא מצות עשה שהזמן גרמא כיון שהוא זכר לנס של ירידת המן, ואף הן היו באותו הנס לפיכך חייבות וכ"כ המרדכי (שנת פ"ה כל כתבי הקודש סימן ע"א) ומהר"ם מרוטנבורג (דפוס פלאג סימן תלמ"ג). ואילו הרמב"ן והר"ן (במילודז'הס על מסכת שבת ק"ז). כתבו, שבכל חיובי שבת ובמצוות השייכות בה הושוו נשים לאנשים וממילא חייבות הן כמותם. ועוד טעמים נאמרו בזה.

ד. חשיבות סעודה שלישית

איתא בגמרא (שבת ק"ה). שכל הזהיר בשלש סעודות בשבת ניצול משלוש פורעניות. ושלושת הפורעניות הן, שלקראת הגאולה יהיה סבל גדול בעולם שהוא חבלי משיח, והשני הוא מלחמת גוג ומגוג והשלישי הוא דינה של גהינם. והמשמעות שהמקפיד על ג' סעודות בשבת הוא ניצול מכל מיני צרות

מספר פגישה:
613 613 2618

סיסמא:
5780

השיעור של חבר מועצת חכמי התורה מורנו ורבנו הגאון הגדול רבי דוד יוסף שליט"א מתקיים מידי יום ראשון בשעה 20:30 בערב ובפרקי אבות - ביום רביעי בשעה 20:30

השיעור מועבר בשידור חי בתוכנת זום וביוטיוב שימעו ותחי נפשכם!

בשיעורים הבאים].

וזאת יש לדעת שעם כל חשיבותה של סעודה רביעית ומעלתה, חשיבות סעודה שלישית גדולה יותר, ואם חלילה מרגיש שצריך לבטל אחת מהן שיבטל סעודה רביעית ולא סעודה שלישית, כיון שסעודה שלישית היא תקנת חכמים ממש, ואילו סעודה רביעית היא מידת חסידות.

ח. שיעור אכילה בסעודה שלישית

ואם קשה לו לאכול סעודה שלישית, כתב מרן השלחן ערוך (שם ס"א) שיאכל כביצה, וזהו כשתי פרוסות לחם לערך. ויש לומר, שאם קשה לו לאכול כביצה שיאכל כזית, כדי שיהיה על זה שם של המוציא וברכת המזון. ואם גם זה אינו יכול לאכול כתוב שיכול לאכול פירות וכיו"ב, ויבואר בשיעורים הבאים אי"ה.

ט. זמן קריאת שניים מקרא ואחד תרגום

והנה בחורף כאן בארץ הקודש, שלילות שבת ארוכים מאוד, יכול לקום מוקדם ולסעוד את סעודת השבת בבוקר מוקדם, ולסעוד סעודה שלישית כשהוא אינו שבע כל כך, וזה היותר טוב. אולם אם קם מאוחר וסועד סעודת שבת בבוקר בשעה מאוחרת קשה מאוד לאכול אחר כך גם סעודה שלישית כראוי.

ובכלל יש לעורר על זה שבשביל מה לקום מאוחר בשבתות החורף, שהרי גם אם מסיים את הסעודה בלילה מאוחר עדיין יכול לישון בשפע ולקום בשעה סבירה. וכמה יפה המראה הזה בכל שבת שאני רואה אנשים שבאים בשעה מוקדמת בשבת בבוקר ועוסקים בתורה, וכבר שעה קודם נץ החמה יש רבים המגיעים ועוסקים בתורה, ולאחר התפילה ממשיכים ללמוד בחברותות ושיעורי תורה וכיו"ב.

ואפשר גם לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום, שהלא מעיקר ההלכה, וכפי הנראה מדברי רבותינו הראשונים בחידושים על הגמרא במסכת ברכות (ה): זמן קריאת שמו"ת הוא בשבת בשחרית. אכן לפי רבינו האר"י (שער הכוונות דף ס"ג ע"א) זמנה ביום שישי לאחר תפילת שחרית, מלבד ביו"ט שחל בערב שבת שאז זמן קריאת שמו"ת הוא בבוקר גם לפי רבינו האר"י. ובזמן הראשונים היו קהילות שהציבור היו מתאספים בבית הכנסת קודם תפילת שחרית וקוראים שמו"ת בצוותא, והיו קהילות שהיו עושים כן לאחר שחרית קודם קריאת התורה. ועל כל פנים יש להשלים את קריאת השמו"ת קודם סעודת שבת בבוקר. והחיוב לקרוא שמו"ת הוא הלכה ולא חומרא או חסידות, וזה לא דבר כל כך קשה לקיימו.

ויש לדעת עוד, שאם אדם שבע מסעודת שבת בבוקר והוא אוכל סעודה שלישית כשהוא קץ באוכל, וכל מה שאוכל הוא בשביל המצוה, אכילה זו אינה מצוה אלא אף איסור יש בה, וספק אם ברכת המוציא שמברך איננה ברכה לבטלה, שהרי קיימא לן (יומא פ: ד"ג קמ"א קי). שאכילה גסה אינה אכילה. ודוגמא לדין הזה הוא אכל בערב יום כיפור אכל לשובע נפשו עד שהוא קץ באוכל, ובתוך כך שקעה השמש ונכנס יום הכיפורים והמשיך לאכול אינו חייב על אכילה זו כרת, כיון שאין על אכילה זו דין של אכילה [אמנם אסורה אכילה זו אך לא חייבים עליה כרת].

י. לסעוד בליל שבת סעודה ראשונה ושניה

בחוץ לארץ ישנם מקומות ששלוש סעודות בשבת הן מצוה כמעט בלתי אפשרית, וכגון צרפת, שיש מקומות בחורף שם שהזריחה בחורף היא ברבע לתשע בבוקר! [אמנם כעת מדברים שם לשנות את השעון כמו באנגליה] ויש עוד מדינות בדרום אמריקה שכן הוא המצב. והנה שם מי שרוצה להתפלל לכתחילה, ולא להתפלל לפני הנץ בדיעבד, עד שמתפלל ומתחיל את הסעודה מגיע לסעודה שלישית שהיא בארבע וחצי לערך כשהוא שבע כהוגן מחמת האכילה של הבוקר. ובלטיא המצב יותר גרוע שהשקיעה שם בשעה שלוש, וככל שהולכים יותר צפונה היום יותר קצר והלילה יותר ארוך.

והנה, הפוסקים דנים בארצות אלו שכן הוא השעון, אם יכול לערוך בליל שבת

בזמן ביאת המשיח. לעומת זאת בזוהר הקדוש (פסקת יתרו דף פ"ח ע"א) כתוב שמי שאינו מקיים שלושת הסעודות בשבת אינו מבני המלך ואינו מעם ישראל וכו' ועוד דברים קשים מאוד ע"ש. והנראה שיש בזה שרר עצום על כך ומאידך עונש גדול לנמנע מזה, שהנה בגמרא מסכת שבת (ק"ה): מובא שרב נחמן היה אומר "יתית לי דקיימית שלוש סעודות בשבת", והיינו שהיה משבח את עצמו בזה שהיה מקפיד על שלוש סעודות בשבת. וכן נמצא בזוהר הקדוש (באלהא דכ"ה) שרבי שמעון בר יוחאי העיד על עצמו שמעולם לא ביטל סעודה שלישית.

ה. הסעודה החשובה ביותר

ובין רבותינו המקובלים יש מחלוקת איזו סעודה יותר חשובה בשבת, יש שאומרים שסעודת הבוקר היא החשובה ביותר. ויש אומרים שסעודה שלישית היא החשובה מבין שלושת הסעודות [ראה כף החיים סימן רצ"א אות ב]. וכן כתוב בפירוש האלשיך הקדוש לתורה (שמות ס"ג). ויש ספר 'עמק ברכה' שחיברו אביו של השל"ה שהיה מקובל גדול בעלמנו, והוא גם תפס סעודה שלישית עליונה על כולנה. והנה בגמרא איתא (פסחים ק"ה). שכבוד יום קודם לכבוד לילה, והיינו שסעודות היום קודמות בחשיבותן לסעודת הלילה, אולם בגמרא עצמה אין ראייה אם מדובר דוקא בסעודה שניה או שלישית, ואדרבא מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סימן על אות י"ג) כתב שיכול אדם לערוך בשחרית סעודה קלה ובסעודה שלישית לסעוד סעודה גדולה, ומוסיף שכן היה המנהג בליוורנו. וגם רבינו חיים פאלאג'י כתב כן (כוח חיים סימן רפ"ו וראה גיליון מספר 51 אות ח).

ו. אכילה לכבוד שבת

ביאור הענין מפני מה סעודה שלישית היא החשובה ביותר, שהנה אדם שבא לאכול את סעודת יום השבת, וכיון שיש הרבה שעות מאז סעודת הלילה בא כשהוא רעב לסעודה, והוא ממלא כריסו, ועל כך כתב הטור (סימן ל"א) "שהחכם עיניו בראשו ולא ימלא בטנו בסעודת הבוקר כדי ליתן מקום לסעודה שלישית". ובמיוחד מצוי הדבר בשבתות החורף ששעות היום מצומצמות. ועצם הדבר שחוסם עצמו בסעודת הבוקר שהיא חשובה כדי שיכול לאכול סעודה שלישית ניכר הדבר בסעודה שלישית היא חשובה ביותר.

טעם נוסף לכך שסעודה שלישית היא החשובה מבין הסעודות, שהנה רגילות רוב בני אדם היא לאכול שני סעודות ביום, וכך הוא גם בשבת אוכל סעודה בבוקר, ואוכל סעודה בערב - סעודה רביעית - מלוה מלכה, ובאמצע מכניס הוא סעודה נוספת והיא סעודה שלישית, ומחייב את עצמו לאכול רק בשל המצוה לכבוד השבת. ומשכך היא סעודה החשובה ביותר. שהרי בשאר סעודות השבת גם כשאומר שהוא אוכל לשם שמים ולשם המצוה ודאי שאין זה רק לשם כך אלא גם לשם עצמו, אך בסעודה שלישית שהוא אמנם שבע ואינו צריך לאכול כל כך ממילא כל האכילה היא לשם המצוה ולכבוד השבת. ומרן החיד"א (מחזיק דבר סימן ל"א אות א) מביא את הטעם האחרון, ומסיק ממנו הלכה למעשה, שכל האכילה הזו בסעודה שלישית היא לשם המצוה בלבד, ע"ש.

ז. סעודה רביעית וסעודה שלישית

לאור כל האמור, יש ימים שסעודה שלישית היא קלה ויש יותר קשה, ומי שהולך בדרך הנכונה, שמחשב את צעדיו יכול להסתדר. ובארץ ישראל בימות החורף סעודה שלישית קשה אך סעודה רביעית קלה היא, ואילו בימות הקיץ סעודה רביעית קשה, ובפרט למאמר המקובלים (ענין בן איש חי ש"צ פסקת וילא אות ז) שמן הראוי לאוכלה קודם זמן חצות, אך סעודה שלישית קלה.

ואאמור"ר מרן זצוק"ל היה מקפיד מאוד לאכול סעודה רביעית קודם חצות, והיה מתכנן את צעדיו מראש כדי שלא להפסיד מלאכול סעודה רביעית קודם חצות. וכשהיה מוסר את השיעור במוציא שבת היה ממהר לאחר השיעור לביתו כדי לאכול סעודה רביעית. ובימי חודש אלול שלאחר השיעור היה נשאר לאמירת סליחות ברוב עם היה סועד סעודה רביעית לפני שיצא את ביתו למסירת השיעור. ובנוסף היה מקפיד לבצוע על הלחם בסעודה רביעית. [ואמנם לגבי חיוב פת בסעודה רביעית יש מקום לדון בזה ויבואר אי"ה]

סעודה ראשונה בכניסת שבת ולאחר כמה שעות שעדיין הוא מוקדם לסעוד סעודה שנייה, וביום לסעוד רק סעודה אחת והיא תהיה סעודה שלישית. ולמעשה, מסיקים הפוסקים שאי אפשר לעשות כן, כיון שעל כל פנים ביום שבת חייב לסעוד שתי סעודות, גם כאשר היום קצר.

יא. לסעוד את שלושת הסעודות ביום השבת

ונידון זה מצוי גם במקומות בהם השקיעה היא מאוחרת בלילה וכניסת השבת מתאחרת מאוד, אם יכול בליל שבת לקדש על היין וישתה רביעית יין כדי שיהיה קידוש במקום סעודה, אך לא לאכול סעודה ראשונה, וביום שהוא ארוך ממילא, לסעוד שלוש סעודות וכך לצאת ידי חובה, אולם גם בזה כתבו הפוסקים שלא ניתן לעשות כן. אכן יש מחלוקת בזה, ורבינו ירוחם סובר (נמינ י' חלק 6) שמותר לעשות כן אפילו לכתחילה, כיון שהזמנים אינם מעכבים, והראיה מהגמרא במסכת פסחים (פ"א). שמספרת על רבה שתלמידיו היו עוסקים בתורה, ואחר כך היו מתארחים באיזו אכסניא ששם היו סועדים סעודת שבת יחד עם כל האורחים. ורבה היה אומר להם לקדש על היין מקודם ללימודם כדי שלאחר שיגמרו ללמוד פעמים ויבואו לאכסניא ויכבה הנר, ולא יקבלו אוכל ויבטלו מסעודת ליל שבת. ושם הפוסקים דנים כיצד רבה היה אומר להם כן, שהלא יש עליהן גם חובת סעודת שבת, ולמה לא אמר להם שיאכלו קודם סעודת שבת מיד לאחר הקידוש. ומבארים שם התוספות (ד"ה ובקיוסא) והרא"ש (פ"י סימן 6) שכיון שיכולים לאכול את הסעודה בבוקר די בזה. אך את הקידוש חייבים לעשותו בלילה. והנה בעלי התוספות היו מתגוררים בצרפת והיה זה מציאותי מאוד אצלם שהשקיעה באה מאוחר בלילה, ובפרט אם הולכים בשיטת רבינו תם, וכאמור לעיל, ולעומת זאת היום הוא ארוך מאוד.

אכן משמעות דברי התוספות שם והרא"ש שאין זה לכתחילה, אך שיטת רבינו ירוחם הנ"ל היא שמותר לעשות כן אף לכתחילה. ומלשון הרמב"ם (פסק ל מהלכות שבת הלכה ט) מוכח שלא ניתן לשנות את הזמנים, וכל סעודה יש את הזמן שלה שהרי כתב וז"ל: 'חייב אדם לאכול שלוש סעודות בשבת אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה'. ע"כ. וגם לפי הזוהר הקדוש (ג"ל) יש לסעודות זמנים קבועים ואין לשנות.

יב. זמן של רחמים

דרך אגב, בזוהר הקדוש (ס) כתוב שבכל לילה בשעת חצות מתעוררים מידות הרחמים והקב"ה משרה את רחמיו בעולם, ובאשמורת השלישית לפנות בוקר, הוא זמן שיא הרחמים. ולעומת זאת בזמן המנחה יש התגברות הדינים, חוץ משבת קודש, שמתעוררים מידות הרחמים דוקא בזמן מנחה ובשעת סעודה שלישית.

יג. סעודה שלישית קודם חצות

הפוסקים דנים במי שאינו מסוגל לאכול יותר משני סעודות ביום, ורוצה לקיים את סעודות השבת כהוגן באופן שיתחיל את הסעודה בבוקר, ויחלק את הסעודה, דהיינו שבאמצע הסעודה יברך ברכת המזון, ויפסיק לזמן מה, ולאחר מכן יטול את ידיו ויסעוד את הסעודה השלישית, אם נכון לעשות כן. ודעת רבינו אליעזר ממיץ בספר 'ריאם' (סימן ק) שניתן לעשות כן, וכן דעת בעל הלכות גדולות ומביאים אותו הרמב"ן, הרשב"א, והר"ן בחידושיהם על מסכת שבת (ק"ז) וכן הנמוקי יוסף ועוד כמה מרבתינו הראשונים. וביאור דעתם הוא שחלוקת הסעודות לזמנים אינו מעכב.

ולעומתם יש הרבה ראשונים שאינם סוברים כן, ולדעתם אי אפשר להקדים סעודה שלישית לפני זמן מנחה, ויש אף שסוברים שאם הקדים סעודה שלישית לפני זמן מנחה לא יצא בדיעבד, וצריך לחזור ולאכול. והראיה מהגמרא מסכת שבת (ס) שם כתוב, שאם פרצה שריפה בשבת במקום שאין כל חשש של פיקוח נפש ואין שום גוי שיבוא לכבות, שאסור לכבות, אך מותר להציל מזון לצורך סעודות השבת. וכתוב בגמרא שאם השריפה אירעה בתחילת השבת יכול להציל מזון שלוש סעודות, ואם אירעה בשבת בבוקר

יכול להציל מזון שתי סעודות, ואם השריפה אירעה בזמן מנחה, יכול להציל מזון סעודה אחת, ומוכח שסעודה שלישית זמנה הוא לאחר חצות. אכן, המתירין יענו על ראייה זו שבאמת מנהג העולם הוא לאכול סעודה שלישית לאחר חצות, וזו המציאות, אך אין בזה כדי לומר שאי אפשר לסעוד סעודה שלישית בבוקר.

יד. סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת

בנידון הנ"ל יש מהפוסקים המצדדים לומר שסעודה שלישית צריכה להיות בזמן המנחה, ומביאים ראיה מדיני ערב פסח שחל בשבת. שדנים הפוסקים כיצד אוכלים סעודה שלישית בשבת זו, ומלבד זאת יש נידון רחב לגבי אכילת וביעור החמץ בשבת זו. והרבה פוסקים הביאו להלכה פתרון פשוט, ו**אאמור"ר מרן זצוק"ל** החזיק מאוד מפתרון זה, והוא, לקחת מצה ולטגנה בשמן עמוק מיום שיש, וברכתה המוציא, וניתן לקיים בה את שלושת סעודות השבת. [ראה באריכות בשו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח סימן לט ובשו"ת יחווה דעת ח"א סימן צא]

אך יש לשים לב לפרט חשוב שהרבה מזניחים אותו, והוא שצריך שיהיה במצה שיעור אכילה של כזית. דהיינו שבטיגון המצה יש להקפיד שהמצה תישאר שלימה ויהיה בה שיעור של כזית, וניתן אף להוסיף לה ביצה וכיו"ב. אך אם היא נשברת במהלך הטיגון היא נחשבת ל"פירורים" וברכתה תהיה מזונו. ודין זה הוא גם בלחם שאם חתכו לחתיכות קטנות וטגגם בשמן הרי הם פירורים וברכתם מזונו, למרות שאוכלם לאחר מכן ביחד.

והדין הזה הוא דוקא בטיגון בשמן עמוק, כיון שבסתם טיגון יש מחלוקת אם הוא כבישול או לא. וכמו כן יש פתרון להכניס את המצה לתוך סיר רותח של מרק, אך זה לא פשוט כיון שבנקל יכולה להישבר וכאמור.

והנה מצה מבושלת ברכתה המוציא, ומותר לאוכלה בערב פסח. ומאידך גיסא אם לוקח קמח מצה ויערבב אותו עם אגוזים וסוכר וכיו"ב ויאפה אותו בתנור ברכתו תהיה מזונו, אך אסור יהיה לאוכלו בערב פסח. ויש בזה חידוש מעניין, שחז"ל אסרו לאכול מצה בערב פסח (יוטלמי פסחים פ"י ה"א) ועם כל זאת ישנה ברכת המוציא שמותר לאוכלו בערב פסח, ויש כאלו שברכת היא מזונו ואסור לאוכלן בפסח. וההבדל ביניהם שכשאופה את המצה אף אם אין את הטעם של המצה כיון שקיימא לן שאין אפיה מבטלת את האפיה הקודמת, וכמו שבשבת אין אפיה אחר אפיה ומשכך אם הניח לחם אפוי על הפלאטה בשבת לא עבר כל איסור בשבת [מלבד להסוברים שיש דין של מכה בפטיש באוכלין, ואין הלכה כן, וכמו שפסק המשנה ברורה (סימן ש"ח) וכן הסיק להלכה אאמור"ר מרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סימן לה)], לכן גם כשאפה את המצה עם הסוכר והאגוזים עדיין שם מצה עליה. אך כשלוקח מצה ומטגנה, הטיגון הוא כבישול המבטל את שם האפיה, וממילא יש כאן שם חדש ואין היא אותה מצה שהיתה לפני כן, ולכן למרות שברכתה נשארת המוציא, מותר לאוכלה בערב פסח. והחילוק הוא שיש לדון את דיני ברכות הנהנין לחוד ודיני מצה לחוד.

ולכן מטעם זה בערב פסח שחל בשבת אין אוכלים עוגות העשויות מקמח מצה, ועוגות של הבד"ץ העשויות מקמח תפוז"א ברכתם 'שהכל', ואין יוצאים בהם ידי חובה רק בשעת הדחק. ולכתחילה יש להיזהר. המשנה ברורה כתב שהטוב ביותר לאכול 'קניידאלעך' העשויות מקמח מצה, כיון שהם מבושלות כאשר הן מרוסקות, ממילא שם מצה פוקע מהן, ואפשר לצאת בהם ידי חובה. אך למנהג החסידים עדיין יקשה שהלא הם אינם אוכלים 'שרויה', ומנהג זה התחיל לכל היותר לפני כמאתיים וחמישים שנה, לכן הם מסתפקים בפירות בלבד.

טו. הראיה מערב פסח שחל בשבת לנידונו

ולפי האמור בהלכות ערב פסח שחל בשבת, כותבים הפוסקים להוכיח שיש לאכול סעודה שלישית בזמן המנחה. שהנה בערב פסח דין ביעור חמץ מהתורה הוא מזמן חצות היום. והאיסור כתוב בפסוק 'לא תשחט על חמץ דם זבחי וכו''. וחכמים הוסיפו ששעתיים קודם יחול כבר איסור חמץ, והוא משעה

סעודה שלישית קודם הזמן ולאכול אז כזית לחם, וימשוך את סעודתו עד לאחר הזמן ואז יאכל שיעור כביצה של לחם, אם נכון לעשות כן או לא.

ולהלכה יש לומר שלכתחילה אין לעשות כן, וצריך להתחיל את הסעודה בזמנה ולסיימה כראוי. אך אם התחיל את הסעודה בדיעבד אינו צריך להפסיק ולהתחיל שוב לאחר מכן אלא יכול לסיים את הסעודה כסעודה שלישית כרצונו.

יט. סעודה שלישית קודם תפילת מנחה

ויש לדון עוד אם יכול להתחיל סעודה שלישית קודם שהתפלל מנחה. שהנה הבן איש חי כותב (סג) שלפי דברי רבותינו המקובלים והאר"י הקדוש שאם סעד סעודה שלישית קודם שהתפלל מנחה אפילו בדיעבד לא יוצא ידי חובה. והוא בעצמו בתחילת דבריו נראה שדעתו שבדיעבד יצא, ובסיום דבריו משמע שאפילו בדיעבד לא יצא ידי חובה.

והנה בדעת הפוסקים משמע שאין זה מעכב לסעוד סעודה שלישית קודם שהתפלל תפלת מנחה, אך ודאי שלכתחילה יש לחוש לדברי הבן איש חי. כיון שמעבר לשאלה בדיני זמן סעודה שלישית עצמה, יש לדון אם יכול לאכול קודם תפילת מנחה. שהנה בכל יום כשרוצה לאכול לחם לארוחת צהרים ועדיין לא התפלל מנחה יש איסור בדבר. אכן אם אכל עד שיעור כביצה ועד בכלל נחשבת אכילה זו לאכילת ארעי [ויש בזה מחלוקת אם היא ביצה בקליפתה או ללא קליפתה ואכמ"ל] ויותר מכביצה היא אכילת קבע, ואסור לאכול סעודת קבע קודם תפילת מנחה.

כ. אכילת ארוחת צהרים

דין זה נאמר לגבי כל מצוה שהגיע זמנה. וזו משנה מפורשת במסכת שבת (טו:) על כמה דברים שאסור לעשות כשיש לפניו מצוה לקיים ואחד מהם הוא לקבוע סעודה קודם תפילת מנחה, ע"ש. והגמרא שם אומרת שסעודה היינו סעודה גדולה. ומהי 'סעודה גדולה' יש בזה דעות בפוסקים, ולהלכה 'סעודה גדולה' היא סעודה שיש בה שמחה יתירה ושותים בה יין כגון סעודה של ברית מילה שבע ברכות וכיו"ב, ואף סיום מסכת, ואף אם עשו סעודה ללא יין עדיין היא סעודה גדולה, או לחילופין אם הוא אינו נוהג לשתות יין, עדיין היא נחשבת לסעודה גדולה והאיסור עדיין בעינו. כיון שמסתכלים על רוב סעודות כיוצא בה. ולגבי סעודות שבת יש בזה מחלוקת אם הן סעודות גדולות או לא, ולהלכה אינן נחשבות לסעודה גדולה.

ועל כל פנים דין זה יש בו גם מחלוקת אם הוא קודם זמן מנחה קטנה או מנחה גדולה, והמחלוקת היא מקצה לקצה, שיש אוסרים אף סעודה קטנה קודם מנחה גדולה, ויש מתירין סעודה גדולה קודם למנחה קטנה. ומרן השלחן ערוך (סימן נ"ג ס"ג) החמיר בזה להלכה כהר"ף והרמב"ם, שאסור אף סעודה קטנה קודם מנחה גדולה. והקשה עליו הגאון 'פתח הדביר' (בחיידושו לשלחן ערוך שם) שהלא עיננו הרואות שכולם סעודים ארוחת צהרים קודם תפילת מנחה. ושם כותב ליישב, ומסיק, שכך הוא המנהג. ועל כל פנים יש לשים לב שהפתח הדביר דיבר בסעודה קטנה, אך בברית מילה אם יש יין וכיו"ב בזה לא דיבר הפתח הדביר, ויש להתפלל מנחה קודם הסעודה. וכן הוא כשהולכים לחתונה יש להתפלל ערבית קודם אם רוצה ליטול את ידיו.

וכותבים על כך הפוסקים שלמרות שהפתח הדביר כותב שהמנהג להקל, עדיין יש להחמיר בזה, ולכן עדיף שיאכל פחות מכביצה, ואז אכילה זו תיחשב לטעימה וכן פסק מרן השלחן ערוך לגבי אכילה בסוכה (סימן מ"ג ס"ג) ובנידון דידן, או שיתפללו מנחה גדולה. אע"פ שמרן השלחן ערוך כותב (סימן נ"ג) שלכתחילה יש להתפלל מנחה קטנה ולא מנחה גדולה, בכל זאת אם עושה כן מחמת שרוצה לאכול סעודה מותר להתפלל מנחה לכתחילה.

וממילא יש להסיק שאם רוצה לאכול סעודה שלישית מוקדמת ורוצה בשביל כך להתפלל תפילת מנחה בזמן מנחה גדולה שאין בזה כל חשש, אף לפי דעת המקובלים שהובאה בבן איש חי.

רביעית. והנה כתוב במשנה שערב פסח שחל בשבת מבערים את החמץ בערב שבת ומשאירים מזון שתי סעודות. ופירוש הדבר שמשאירים את מזון סעודת הלילה וסעודת הבוקר. אך סעודה שלישית אין משאירים שהלא זמנה הוא בזמן המנחה והוא כבר זמן האיסור של אכילת חמץ. ולכאורה הלא יכול לקיים בבוקר שתי סעודות כשהוא קם מוקדם וכאמור לעיל. ומוכח שאין מקיימים מצות סעודה שלישית כשהיא קודם חצות, שאם לא כן למה הגמרא לא אמרה כאמור.

ולמעשה הראשונים דוחים את הראיה הזו, ה'ראים' כותב שאכן ניתן לקיים את מצות סעודה שלישית בבוקר, ומה שכתוב במשנה היינו שהוא משאיר שיעור מזון סעודה אחת לבוקר והיא סעודת שבת מכובדת ויש בה פת בשיעור של יותר מכביצה, ומחלקה לשניים וכאמור לעיל (א"ת י"א), שאוכל ומברך ברכת המזון, ומפסיק מעט זמן ואחר כך מתחיל לאכול שוב. וכך הוא מקיים סעודה שלישית כיאות. ובביאור הגמרא כותב שם "שתי שביעות", ע"ש.

ויש ראשונים שמבארים את הגמרא שם, שאכן יכול לאכול סעודה שלישית בכל שבת קודם חצות, וטעם הענין שחכמים אמרו שם שמשאיר לעצמו מזון שתי סעודות הוא כיון שחכמים ביטלו את החיוב לאכול סעודה שלישית בפת באותה שבת. והטעם שהרי בבוקר הוא צריך להתעורר מוקדם ולהתפלל ולשמוע קריאת התורה וכו' וכל האריכות הנגזרת מזה, ובנוסף צריך לאכול שתי סעודות, ויכול לבוא על ידי כך לאיסור אכילת חמץ לאחר זמן האיסור. אכן בכל שבת יכול לקיים סעודה שלישית בבוקר קודם חצות.

זו. מסקנת הדברים

אם נאנס ולא אכל סעודת ליל שבת מכל סיבה שהיא, זהו מצב של בדיעבד, ויכול לאכול ביום השבת שלוש סעודות בדיעבד. ואם לא היה לו יין בליל שבת מקדש בבוקר את הקידוש של הלילה אך אינו אומר 'ויכולו' שזה צריך לומר בלילה דוקא [ויכול לומר בלילה 'ויכולו' עד עלות השחר], ובמקום זה אומר 'ושמרו בני ישראל וכו' ומברך 'הגפן' וברכת הקידוש של הלילה. אך אם קידש בלילה ושתה רביעית או שאכל מזונות, באופן זה צריך לאכול שלוש סעודות של פת ביום. ואם לא אכל מזונות או שתה רביעית גם כן צריך לחזור ולקדש כיון שלא קיים קידוש במקום סעודה.

ואם יאמר אדם שאכל סעודה ראשונה בלילה וסעודה שלישית בבוקר מוקדם וסעודה שלישית גם כן בבוקר קודם חצות, יש לומר לו שעליו לאכול שוב פעם סעודה שלישית בזמן המנחה, והטעם שלכתחילה חלוקת הסעודות בזמניהם הוא בדוקא, וכמו שמוכח מהרמב"ם לעיל.

זי. כל סעודה בזמנה

בספר 'חמד משה' [אשר חי לפני כשלוש מאות שנה] ועוד כמה פוסקים עמו, כתבו על דברי הרמ"א בהלכות סעודה שלישית (סימן נ"ג ס"א) שכותב שאם לא אכל בליל שבת יאכל שלוש סעודות ביום שבת. וכותבים עליו החמד משה ודעימיה שהלא השלחן ערוך בסעיף ב' כותב על סעודה שלישית וז"ל: 'זמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה, ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית'. ולפי זה נראה שדעת השלחן ערוך שכל סעודה צריכה להיות בזמנה, אם כן אם הוא לא אכל סעודת ליל שבת בזמנה הפסיד כיון שכל סעודה צריכה להיאכל בזמנה בלבד. ומוכח דלא כהרמ"א.

אך התשובה היא כהתוספות והרא"ש הנ"ל שהם יסוד ההלכה שניתן לסעוד שלוש סעודות ביום, שכל מה שהם דיברו הוא בדיעבד, שזאנס וכיו"ב. אך לכתחילה ודאי שאין לו לעשות כן, וכיון שביום יכול הוא לאכול סעודה שלישית בזמנה כיון שהיום עוד לפניו עליו לעשות כן, ואם לא עשה כן לא יצא ידי חובה. ועל כך מדבר השלחן ערוך.

יח. להתחיל סעודה שלישית קודם הזמן ולסיימה בזמנה

לפי האמור שסעודה שלישית אינה יכולה להיות קודם שש שעות ומחצה, יש לדון במקומות בהם חצות היום הוא מאוחר - בשעה שתיים, ורוצה להתחיל